

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929.5LIM
94(497.41/.43)"11/13"

Prejeto: 15. 2. 2021

Martin Beledoc. dr., Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, Koroška cesta 160, SI-2000 Maribor
E-pošta: martin.bele@gmail.com**Limbuš in Limbuški med 12. in 14. stoletjem***

IZVLEČEK

V članku so analizirani viri in literatura v zvezi z začetki limbuškega gospostva, tamkajšnje rodbine ter njenega gradu. Najprej je obravnavan (ne popolnoma jasen) izvor rodbine gospodov Limbuških, zatem je razčlenjeno njihovo politično delovanje. Kar se tiče njihovega izvora, je v že v preteklosti prihajalo do nasprotujočih si zaključkov. Te avtor v pričujočem članku pretrese in predstavi svoje ugotovitve. Nato opiše politične in vojaške aktivnosti različnih članov limbuške rodbine ter njihove sorodstvene povezave z drugimi rodbinami tedanje vojvodine Štajerske.

KLJUČNE BESEDE

gospodje Limbuški, gospodje Mariborski, slovenska Štajerska, 12. in 13. stoletje, grof Bernhard Spanheimski, štajerski mejni grof Otokar III., kralj Otokar II. Přemysl, kralj Bela IV., ministeriali

ABSTRACT

LIMBUŠ AND THE LORDS OF LIMBUŠ BETWEEN THE TWELFTH AND FOURTEENTH CENTURY

The article analyses the sources and literature on the beginnings of the seignior, the family, and the castle of Limbuš. It first discusses the (not entirely clear) origin of the Lords of Limbuš and then describes their political activities. Regarding the family's origin itself, several contradictory conclusions have been made in the past. The author of the article scrutinizes them and presents his own conclusions, and then depicts the political and military activities of various members of the Limbuš family and their family relations with other families of the then Duchy of Styria.

KEY WORDS

Lords of Limbuš, Lords of Maribor, Slovenian Styria, twelfth and thirteenth centuries, Count Bernhard von Spanheim, Ottokar III of Styria, Ottokar II of Bohemia, King Bela IV, ministeriales

* Članek je nastal v okviru programske skupine Oddelka za zgodovino na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru P6-0138 (A) *Preteklost severovzhodne Slovenije med slovenskimi zgodovinskimi deželami in v interakciji z evropskim sosedstvom*, ki jo financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

Uvod

V članku smo raziskali izvor, politično in vojaško delovanje ter rodbinske povezave gospodov iz Limbuša pri Mariboru – rodbine, ki je tam živela med 12. in 14. stoletjem. Pri pisanju smo uporabili tako primarne vire kot že obstoječo (avstrijsko ter slovensko) literaturo. Kot prvo je treba omeniti t. i. Deželno knjigo Avstrije in Štajerske (*Landbuch von Österreich und Steier*), nastalo v drugi polovici 13. stoletja. V Otokarjevi Avstrijski rimani kroniki (*Ottokars Österreichische Reimchronik*), najpomembnejšem zgodovinopisnem besedilu vzhodnoalpskega prostora iz zgodnjega 14. stoletja, pripadnikov rodbine Limbuških ne najdemo. Poleg Deželne knjige je bilo pri pisanju prispevka uporabljenih nekaj neobjavljenih listin iz Arhiva Republike Slovenije ter štajersko listinsko gradivo, ki so ga zbrali in obdelali Joseph von Zahn, Heinrich Appelt, Gerhard Pferschy, Reinhard Härtl, Hermann Weisflecker in Annelies Redik (UBSt I–IV, RHSt I–II). Prav tako smo uporabili listinsko gradivo za srednjeveško zgodovino Koroške, ki sta ga zbrala August von Jaksch in Hermann Wiessner (MDC III–IX), Gradivo za zgodovino Slovencev (oziroma slovensko zgodovino) v srednjem veku, ki sta ga zbrala Franc in Milko Kos, ter – na podlagi gradiva Boža Otorepca – France Baraga (Gradivo IV–VI), Celjsko knjigo listin (CKL), ki jo je izdal Dušan Kos, ter Gradivo za zgodovino Maribora (GZM), ki ga je zbral Jože Mlinarič.

Med medievisti, ki so se z Limbuškimi v preteklosti že srečevali, je treba na prvo mesto postaviti Hansa Pircheggerja. Ta jih je v svojem delu *Untersteiermark* omenjal že leta 1962.¹ Limbuš je bil sicer le ena mnogih spodnještajerskih posesti in gradov, ki jih je Pirchegger obravnaval, v podrobnejše preučevanje njihove preteklosti pa se ni spuščal. Leta 1976 je o limbuški gosposčini pisal Jože Mlinarič,² a je šlo za študijo skozi daljše časovno obdobje (vse do 19. stoletja), tako da limbuška plemiška rodbina ni bila podrobneje obravnavana. O nastanku limbuškega gradu je leta 1990 na kratko pisal kastelolog in umetnostni zgodovinar Ivan Stopar.³ Nekaj več vrstic je rodbini poldrugo desetletje kasneje v delu o štajerskih in kranjskih gradovih posvetil Dušan Kos,⁴ za njim pa (v sklopu obravnave Mariborskih in Viltuških gospodov ter skupaj z Rajnholdom Vavro in Danico Perše) Rajmund Lamprecht.⁵ Nazadnje je več članov rodbine (kakor tudi grad sam) v obravnavi mariborske zgodovine v 13. stoletju omenjal Tone Ravnikar.⁶ Na naslednjih straneh bomo sku-

šali limbuško rodbino, njen izvor, člane ter njihove aktivnosti med 12. in 14. stoletjem predstaviti čim bolj celovito.

Splošno politično dogajanje

Območje današnjega slovenskega Podravja je v prvih letih 12. stoletja padlo v roke grofu Bernhardu iz dinastije Spanheimov, ki je imela vojvodski naslov na Koroškem. Ko je Bernhard leta 1147 umrl na križarskem pohodu,⁷ je njegove podravske posesti podedoval štajerski mejni grof Otokar III. (1124–1164), katerega sin in soimenjak je leta 1180 postal prvi štajerski vojvoda. Ko je leta 1192 tudi ta umrl, je štajerski vojvodski naslov prešel v roke dinastije Babenberžanov, ki so kot vojvode že vladali na Avstrijskem. Med letoma 1192 in 1246 so Štajerski tako vladali vojvode Leopold V., Leopold VI. ter Friderik II. (Prepirlivec), vsi iz babenberške dinastije. V času svoje vladavine se je predvsem vojvoda Friderik II. (ki je vladal od leta 1230) zapletal v hude politične spore in oborožene spopade – tako s svojimi sosedi kot s takratnim cesarjem. Slednjič je leta 1246 padel v boju z vojsko ogrskega kralja Bele IV. Otrok, ki bi ga nasledili, ni imel.⁸

Babenberška dinastija je s Friderikom v moški liniji izumrla, za vojvodini Avstrijo in Štajersko pa se je vnel hud boj. Avstrijo je leta 1251 pridobil moravski mejni grof (od leta 1253 češki kralj) Otokar II. Přemysl, Štajersko pa leta 1254 ogrski kralj Bela IV. Leta 1260 je Otokar II. zasedel še Štajersko, ogrske čete pa mu je uspelo premagati v bitki pri Groißenbrunn (45 km vzhodno od Dunaja). Nato je obema vojvodinama vladal do jeseni 1276.⁹ Novi vladar Svetega rimskega cesarstva, leta 1273 izvoljeni Habsburžan Rudolf I., je Otokarja II. tedaj prisilil, da se je babenberški dediščini odpovedal. Napetost med vladarjema se zatem ni podela, do odločilne bitke med njima pa je prišlo konec avgusta 1278 pri Dürnkrotu (55 km severovzhodno od Dunaja). Otokar II. je tedaj izgubil tako bitko kot življenje. Avstrija in Štajerska sta bili sedaj v Rudolfovih rokah.¹⁰

Tako Bela IV. kot Otokar II. sta na Štajerskem vladala s pomočjo svojih deželnih glavarjev. Obeh se je slednjič prijel sloves samovoljnih in avtoritarnih vladarjev, ki sta se Štajercem zelo zamerila. Medtem ko se je štajersko plemstvo ogrski nadoblasti uprlo konec petdesetih let 13. stoletja (kar je bila voda na mlin političnim ambicijam češkega kralja), si proti Otokarju II. v začetku ni upalo nastopiti odkrito. Konec leta 1276 se je velika skupina najpomembnejših

¹ Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 108–111.

² Mlinarič, *Limbuš pri Mariboru*, str. 68–92.

³ Stopar, *Grajske stavbe*, str. 67–68.

⁴ Kos, *Vitez in grad*, str. 315–316.

⁵ Lamprecht, *Izvor in razvoj*, str. 20–22, 28; Lamprecht et al., *Grad Viltuš*, str. 9.

⁶ Ravnikar, *Maribor v 13. stoletju*, str. 55, 60–62.

⁷ Štih, *Rodbina koroških Spanheimov*, str. 57–66.

⁸ Lechner, *Die Babenberger*, str. 35–80; Dopsch, *Länder und Reich*, str. 190–194.

⁹ Štih in Simoniti, *Na stičišču svetov*, str. 114–117; Obersteiner, *Die Bischöfe von Gurk*, str. 100–107.

¹⁰ UBSt IV, št. 605; Niederstätter, *Herrschaft Österreich*, str. 81–84.

štajerskih in koroških plemičev slednjič razglasila za privržence in vazale Rudolfa Habsburškega. Skupina štajerskih plemičev je prav tako na Rudolfovi strani sodelovala v bitki pri Dürnkrutu. Med njihove razloge za boj proti Otokarju lahko štejemo tudi maščevanje za smrti Sigfrida Marenberškega, izredno aktivnega štajerskega plemiča, ki ga je češki kralj na prelomu med letoma 1271 in 1272 dal usmrtiti.¹¹

Decembra 1282 je Rudolf kot kralj na državnem zboru v Augsburgu sinovoma Albrehtu I. in Rudolfu II. podelil Avstrijo, Štajersko, Kranjsko in Slovensko marko (junija 1283 se je moral Rudolf II. svoji oblasti odpovedati).¹² Štajerska je ostala v habsburških rokah do konca našega časovnega okvira. Rudolf I. je julija 1291 umrl, Albreht I. pa se je moral tik zatem spoprijeti še z obsežnim uporom štajerskega in koroškega plemstva. Štajerci so Habsburžanu zamerali nepripravljenost, da bi jim potrdil njihove stare pravice, ter avtoritativno vladavo. Marca 1292 jih je Albrehtu I. uspelo pomiriti.¹³ Tudi v kontekstu državne politike v cesarstvu je žel uspehe. Slednjič se je leta 1298 – prav tako kot pred tem njegov oče – povzpел do kraljevske časti v cesarstvu. Deset let zatem ga je umoril nečak Janez, sin njegovega brata Rudolfa II.¹⁴

Albreht je že novembra 1298 sinovom Rudolfu III., Frideriku Lepemu in Leopoldu I. ter nadaljnjim moškim potomcem podelil v fevd Avstrijo in Štajersko, poleg tega še Kranjsko s Slovensko marko in Pordenone. Rudolf III. (ki je zatem postal še češki kralj) je umrl že leta 1307, vojvodini Avstrija in Štajerska pa sta prešli v roke njegovega mlajšega brata Friderika.¹⁵ Ta se je skušal polastiti še češkega prestola, a je bil v boju zanj uspešnejši koroški vojvoda Henrik Goriško-Tirolski, saj se je moral Friderik po nenadni očetovi smrti spopasti še s kupom drugih težav. Henriku se na češkem prestolu sicer ni uspelo obdržati. Konec leta 1310 so ga od tam pregnale sile kralja Henrika VII. Luksemburškega.¹⁶ Do dokončne pomiritve med goriško-tirolsko in habsburško stranjo je prišlo poleti 1311. Takrat je moral koroški vojvoda habsburški strani predati Savnijo, ki so jo Goriško-Tirolski do tedaj imeli v zastavi od Habsburžanov.¹⁷

Habsburžani so leta 1335 – po smrti Henrika Goriško-Tirolskega – neposredno zavladovali še na Koroškem in Kranjskem. Friderik Lepi je bil tedaj že pokojni, nasledila pa sta ga mlajša brata Albreht II. in Oton. Po Otonovi smrti je Albreht II. (leta 1355)

sinovom Rudolfu IV., Frideriku, Albrehtu III. in Leopoldu III. ukazal vladati »združeno in v bratški ljubezni«. V praksi je s tem prepovedal vsakršno delitev habsburških dežel. Friderik je umrl že nekaj let zatem, preostali bratje pa so leta 1364 še enkrat sklenili podobno pogodbo. Naslednje leto je umrl še Rudolf IV. Preživela brata Albreht III. in Leopold III. sta leta 1379 sklenila t. i. sporazum v Neuburgu (na severnem Štajerskem), s katerim sta (očitno v nasprotju z določili iz leta 1355) razdelila svojo dediščino. Novonastala albertinska linija dinastije je zdaj (v grobem) obdržala Avstrijo, leopoldinska pa Štajersko, Koroško, Kranjsko s Slovensko marko ter Tirolsko. Šele Maksimilijanu I. je ob koncu 15. stoletja uspelo spet združiti habsburške dedne dežele.¹⁸

O izvoru Limbuških

Med letoma 1276 in 1281 (še najverjetneje okrog leta 1277), ko je bila usoda Avstrije in Štajerske še negotova in je kralj Rudolf I. svojim potomcem pod do oblasti v Vzhodnih Alpah šele utiral, je na Dunaju nastalo besedilo, danes znano kot *Deželna knjiga Avstrije in Štajerske*. To delo je torej nastalo v okviru Rudolfovih priprav na skorajšnji prevzem babenberške dediščine, za katero pa je bilo treba dokazati, da so jo Babenberžani pridobili na zakoniti način (torej predvsem z nakupom ali dedovanjem).¹⁹ S tem namenom so sestavljavci Deželne knjige v njej pisali tudi o dogodkih 130 let pred svojim časom. Ko so tako naštevati posesti in rodbine, ki jih je po smrti zgoraj omenjenega grofa Bernharda Spanheimskega leta 1147 podedoval mejni grof Otokar III., so bili omenjeni tudi gospodje Limbuški in Mariborski.²⁰

Številni starejši zgodovinopisci so v *Deželni knjigi* videli zanesljiv vir. Na podlagi tega je že v obstoječi in zgoraj omenjeni literaturi prihajalo do sklepov, da so bili Limbuški pred letom 1147 Bernhardovi ministeriali.²¹ Po drugi strani je iz *Deželne knjige* že dolgo znanih več netočnosti in pomanjkljivosti. Med slovenskimi zgodovinarji je nanje (v zvezi z nastankom Maribora) opozoril že Ljudmil Hauptmann,²² kasneje pa je o problemu pisal tudi Peter Štih.²³ Te ugotovitve so nekateri kasnejši zgodovinarji očitno upoštevali. Trditve, da je Otokar III. Limbuške podedoval od Bernharda Spanheimskega, niso več po-

¹¹ UBSt IV, št. 600; CKL, št. 48; Kusternig, *Die Schlacht*, str. 268, 284–285; Pferschy, *Zur Beurteilung*, str. 376–377.

¹² Niederstätter, *Herrschaft Österreich*, str. 84–85.

¹³ MDC VI, št. 212, 256–257, 259; Obersteiner, *Die Bischöfe von Gurk*, str. 100–107.

¹⁴ Reifenscheid, *König Albrecht I.*, str. 384, 386–387.

¹⁵ MDC VI, št. 418; MDC VII, št. 20; Reifenscheid, *König Albrecht I.*, str. 388.

¹⁶ Niederstätter, *Herrschaft Österreich*, str. 113–115.

¹⁷ MDC VIII, št. 49, 51, 377; Kosi, *Dežela*, str. 543–544.

¹⁸ Niederstätter, *Herrschaft Österreich*, str. 144–145, 168, 178–180.

¹⁹ Štih, *K predzgodovini mesta Maribor*, str. 244.

²⁰ Landbuch von Österreich und Steier, str. 708 (*Der grave Pernhart von Marpurch der dinget dem marchgraven Otacker von Steyr ... den selben graven Pernhart gehörten an diese dienstman ... di von Lewoenbach, die von Marhpurch ...*).

²¹ Mlinarič, *Limbuš pri Mariboru*, str. 70, 75 (besedilo in opomba 83); Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 108; Stopar, *Grajske stavbe*, str. 67; Dopsch, *Die steirischen Otokare*, str. 117 (Dopsch omenja Mariborske, Limbuških ne).

²² Hauptmann, *Mariborske studije*, str. 77–79.

²³ Štih, *K predzgodovini mesta Maribor*, str. 246–248.

navljali oziroma so vsaj opozarjali na obstoječe napake.²⁴

Po vsem povedanem lahko mirne duše trdimo, da je podatek o spanheimskem izvoru Limbuških v najboljšem primeru vprašljiv. Po drugi strani se – ostalim napakam navkljub – zdi (sicer zelo malo) mogoče, da bi izmed vseh držala ravno navedba o Limbuških. Sestavljavci *Deželne knjige*, katerih glavni namen je bil – kot rečeno – predvsem pomagati Rudolfovim sinovom do dediščine, se morda niso motili ravno glede njih. Pri reševanju tega problema bi si morda mogli pomagati z drugimi ohranjenimi viri, ki pa jih – vsaj za sredo 12. stoletja in za Limbuške – ni v izobilju. V spremstvu Bernharda Spanheimskega Limbuških ne najdemo. Naslednja sled, ki jo o kakem pripadniku obravnavane rodbine sploh imamo, je šele iz leta 1189. V listini, ki jo je salzburškemu nadškofu izdal grof Adalbert Bogenski, med pričami najdemo tudi Leopolda Limbuškega (*Lupolt de Leumbach*), ki sicer priča takoj za dvema Mariborskima.²⁵

Sorodstvene vezi med Mariborskimi in Limbuškimi so v preteklih letih omenjali Ravnikar,²⁶ Kos in Lamprecht.²⁷ Zdi se verjetno, da so imeli prav, a tudi v tem primeru so dokazi o Limbuških pomanjkljivi. Glede Mariborskih je jasno, da niso bili nekdanji Bernhardovi ministeriali, pač pa štajerski ministeriali, ki jih je iz Traungaua na severu šele po letu 1147 pripeljal Otokar III. ali pa celo še kasneje njegov sin. Šlo je za vejo Gundakarjev, katerih druge veje so se imenovala še po Wildonu oziroma Riegersburgu ter kmalu zatem po Viltušu.²⁸ Tudi v že omenjenem Hauptmannovem besedilu o izvoru Mariborskih najdemo (sicer bežno) omembo Lembacha pri Riegersburgu (kraja ležita slabih 5 km vsaksebi), od koder je morda izviral ime Limbuša v današnji Sloveniji. Kakor navaja Hauptmann, je del Lembacha pri Riegersburgu še leta 1822 spadal pod Limbuš.²⁹

Konkretnih dokazov o sorodstvenih vezeh med Limbuškimi in Mariborskimi nimamo. Ves obravnavani časovni okvir se Limbuški v ohranjenih listinah sicer pojavljajo poleg Mariborskih (in Viltuških), a le mestoma in večkrat v družbi mnogih drugih lokalnih plemičev.³⁰ Imena, ki jim sledimo v obeh rodbinah,

so Konrad, Ulrik, Gotfrid in Oton, medtem ko je glavno moško rodbinsko ime pri Limbuških sploh težko razbrati. Morda je šlo za ime Leopold, Verner ali Konrad (pri ženskah se dvakrat pojavi ime Zofija). Še najboljši argument za sorodstvene vezi med Mariborskimi in Limbuškimi se zdi motiv v njihovih grbih. V obeh primerih – kakor tudi pri Viltuških,³¹ ki so dokazano mariborska veja – gre za variacije vzpenjajočega se leva.³² Medtem ko je torej res zelo verjetno, da so bili gospodje Limbuški s konca 12. stoletja sorodniki Mariborskih (ter Riegersburških oziroma Wildonskih in Viltuških), je šlo pri njih morda za neko danes izredno slabo poznano stransko vejo Gundakarjev,³³ o kateri se v virih ni ohranilo dovolj podatkov. Po vsem povedanem je treba torej zaključiti, da je zapis o Limbuških (kakor tudi Mariborskih) v *Deželni knjigi Avstrije in Štajerske* le še ena od napak njenih avtorjev. Njihovi predniki na območje Limbuša očitno niso prišli s spanheimskih koroških posesti, tako da jih Bernhard ni mogel zapustiti svojemu nasledniku. Še najbolj verjetno je, da so v novo domovino res dospeli v spremstvu Otokarja III., torej šele po Bernhardovi smrti, in sicer iz Traungaua, ki je bil takrat (do leta 1254) še del Štajerske.

Prva desetletja rodbine in odnosi s šentpavelskim samostanom

Limbuško gospostvo je bilo vse od svojega nastanka ves čas deželnoknežji fevd, torej najprej otokarski, nato babenberški, zatem kraljev Bele IV. in Otokarja II. Premysla ter nazadnje habsburški. Poleg tega je ležalo ravno na takem mestu, da je popolnoma presekalo posesti šentpavelskega samostana.³⁴ Posledično najdemo Limbuške v šentpavelskih listinah ter noticah tradicijskih knjig. Iz teh zapisov lahko sklepamo, da so si Limbuški – ki so najbrž lahko računali na zaslombo pri svojih sorodnikih in vsakokratnem štajerskem vojvodi – neupravičeno prilaščali samostansko posest. V času med letoma 1193 in 1200 je šentpavelski opat Leopoldu (I.) iz Limbuša prepustil posest pri Pekrski gorci in tamkajšnjo vas ter tri hube v Bistrici (pri Limbušu). V zameno je Leopold opatu odstopil dve kmetiji pri Kamnici, 24 veder vina letno in posest Šober ob Dravi.³⁵

V istem obdobju v podobnem odnosu do šentpavelskega opata ponovno najdemo nekega Leopolda (*Quidam etiam Liupoldus nomine*),³⁶ pri katerem je šlo zelo verjetno spet za prej omenjenega Limbuškega. Za takega ga imata tako Ravnikar kot Mlinarič in

²⁴ Kos, *Vitez in grad*, str. 315; Lamprecht, *Izvor in razvoj*, str. 20; Lamprecht et al., *Grad Viltuš*, str. 9; Ravnikar, *Maribor v 13. stoletju*, str. 61–62; Pirchegger, *Landesfürst und Adel 1*, str. 21; Hausmann, *Die steirischen Otakare*, str. 226–227.

²⁵ Gradio IV, str. 760.

²⁶ Ravnikar, *Maribor v 13. stoletju*, str. 61–62.

²⁷ Kos, *Vitez in grad*, str. 315; Lamprecht, *Izvor in razvoj*, str. 28.

²⁸ Štih, *K predzgodovini mesta Maribor*, str. 253; Hauptmann, *Mariborske studije*, str. 78; Kos, *Vitez in grad*, str. 327; Lamprecht, *Izvor in razvoj*, str. 13–22; Ravnikar, *Maribor v 12. stoletju*, str. 10–11, 24–25; Ravnikar, *Maribor v 13. stoletju*, str. 56–57.

²⁹ Gradio IV, št. UBSt II, št. 133, str. 677; Hauptmann, *Mariborske studije*, str. 68–69.

³⁰ Gradio IV, str. 760, 851; UBSt I, št. 712; MDC III, št. 1425; UBSt III, št. 280; UBSt IV, št. 554; GZM II, št. 80; GZM III, št. 65; GZM IV, št. 8.

³¹ Bele, *Viltuška veja*, str. 8–9.

³² Kos, *Vitez in grad*, str. 315, 327, 389, 391; Pirchegger, *Die Herrschaft Marburg*, str. 24; Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 109.

³³ Tako je očitno sklepal že Lamprecht (*Izvor in razvoj*, str. 28).

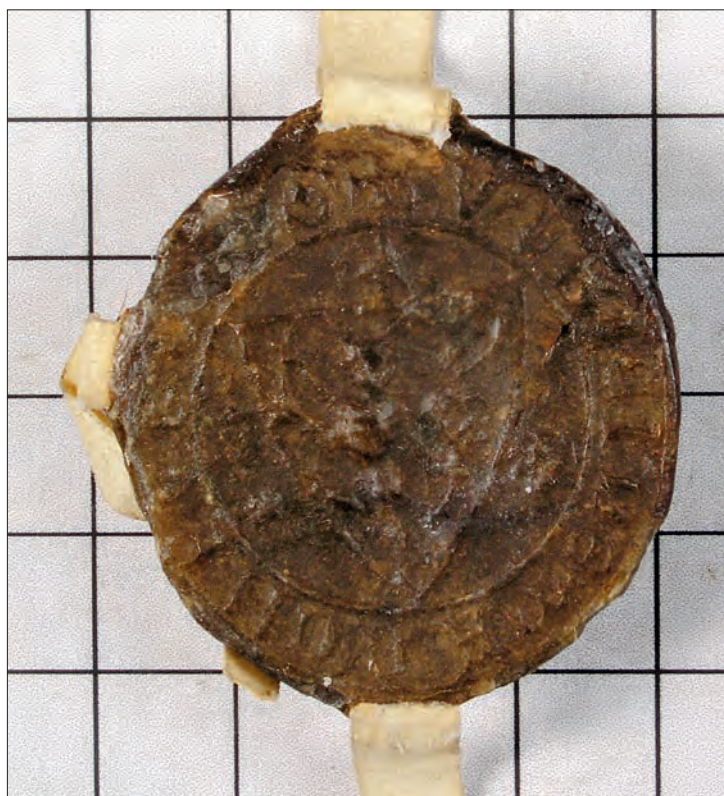
³⁴ Ravnikar, *Maribor v 13. stoletju*, str. 62.

³⁵ GZM I, št. 31; MDC III, št. 1400.

³⁶ GZM I, št. 32; UBSt II, št. 182.

Pečat Henrika IV. Viltuškega (SI AS 1063, št. 5790, 1325 IX 14).

Pečat Ulrika IV. Mariborskega (SI AS 1063, št. 6068, 1309 VIII 10).

Limbuš v 17. stoletju (Vischer, Topographia Ducatus Stiriae, 1681).

najverjetneje se ne motita.³⁷ To lahko trdimo že zato, ker med pričami omenjenega dejanja najdemo tudi dva moža po imenu *Wdalricus de Marpurch et frater eius Gotfridus*. Očitno je šlo za mariborska brata, ki sta v istem času že imela v rokah novi grad Viltuš in sta, prav tako kot Leopold, samostanu iz rok trgala posesti.³⁸ Zdaj sta pri tem očitno pomagala še svojemu sorodniku Leopoldu, ki si je na samostanski zemlji v Kamnici na silo postavil grad. Prav tako se je polastil še neke druge šentpavelske vasi, imenovane *Vollenanger*. Da bi grad opustil in mu vas vrnil, je bil opat Leopoldu prisiljen izročiti 20 srebrnih mark,³⁹ česar gotovo ni storil z veseljem.

Med letoma 1193 in 1220 naletimo tudi na nekega Berengarja iz Limbuša (*de Leunbach*).⁴⁰ Tudi njemu je šentpavelski samostan, ki mu je med letoma 1192 in 1222 načeloval opat Ulrik,⁴¹ moral plačati, da mu je vrnil neki vinograd (*C denarios pro vinea una*).⁴² O Berengarjevih družinskih vezeh z Leopoldom na podlagi virov ne moremo reči nič konkretnega. Možja sta sicer delovala v istem časovnem obdobju, torej na prelomu med 12. in 13. stoletjem. Morda sta bila približno enake starosti (brata ali bratranca?). Glede na to, da smo Leopolda prvič sre-

čali že leta 1189, bi lahko sklepali,⁴³ da je bil starejši ali pa morda kar celo generacijo pred Berengarjem. Sploh je treba reči, da je med raznimi člani limbuške rodbine – kot bomo videli v nadaljevanju – izredno težko postavljati domneve o rodbinskih vezeh. Iz virov jih je mogoče popolnoma nedvoumno razbrati le v nekaj primerih.

Berengarja v virih srečamo še dvakrat, v obeh primerih v zvezi s Šentpavлом in v istem časovnem obdobju (med letoma 1193 in 1220). Najprej izvemo, da je neki Volkmar iz Maribora samostanu podelil osem kmetij v Škriljeniku (blizu Zgornje Kungote). Pri Volkmarju ni popolnoma jasno, v kakšnem razmerju je bil z drugimi Mariborskimi (in Viltušskimi),⁴⁴ dejanju pa je prisostvovalo več njegovih sorodnikov (in soborcev, ko je bilo treba pritisniti na samostan). Med njimi sta bila Berengar in Ruger iz Limbuša.⁴⁵ Rugerja v virih ne srečamo nikoli več, zato ga je nemogoče natančneje opredeliti (tudi v odnosu do Berengarja). Berengarja zadnjič srečamo kot pričo pri dejanju Vernerja iz Melja. Slednji se je med letoma 1202 in 1220 v korist Šentpavla odrekel 20 vedrom gornine, vinogradu, kmetiji, njivam ter dvema dvoroma. Berengarja najdemo nekje na sredi spiska osemnajstih prič, med katerimi tokrat ni nobenega Mariborskega ali Viltuškega.⁴⁶

³⁷ GZM I, št. 32; Ravnikar, Maribor v 13. stoletju, str. 62.

³⁸ Gradivo IV, št. 854, 855 (V.); Bele, Viltuška veja, str. 8.

³⁹ Gradivo IV, št. 851 (I).

⁴⁰ UBSt II, str. 677.

⁴¹ Ginhart, *Die Kunstdenkmäler*, str. 491–496.

⁴² UBSt II, št. 182; Gradivo IV, št. 851 (VIII).

⁴³ Gradivo IV, str. 760.

⁴⁴ Ravnikar, Maribor v 13. stoletju, str. 60, 63.

⁴⁵ UBSt I, št. 712 (... *Wlricus de Marpurch et frater eius Gotfrit ... Pernger de Leunbach et Ruoger ... Heinricus de Wiltbuosen ...*).

⁴⁶ Gradivo V, št. 44; GZM I, št. 43 (... *Peringer de Leunbach ...*).

Glede na do sedaj povedano se zdi, da je bil Leopold I. v zgodnjem obdobju rodbine njen najagresivnejši član. V bližnjem šentpavelskem samostanu in njegovih posestih je pač imel lahko tarčo. Kot bomo videli v nadaljevanju, so tudi sledeče generacije Limbuških na omenjeni samostan gledale kot na ustanovo, ki jo lahko – če politične razmere v vojvodini le dopuščajo – plenijo in izsiljujejo.

O limbuškem gradu lahko za obravnavana desetletja povemo le malo, saj v virih ni omenjen neposredno. Stal je na hribu nad istoimenskim naseljem, danes pa nanj spominja le še obrambni jarek med grajskim hribom in pobočjem v ozadju.⁴⁷ Prvič se je med letoma 1331 in 1332 omenjal grajski grič, grad je torej že moral stati.⁴⁸ Kako je bil prvotno videti in ali ga je Limbuškim uspelo zgraditi že kmalu po letu 1147 (tako kot njihovim močnejšim sorodnikom v Mariboru in Viltušu),⁴⁹ lahko spričo pomanjkanja virov le ugibamo. Mlinarič navaja, da je grad stal že pred letom 1147.⁵⁰ To se zdi zelo malo verjetno, saj rodbine, kot smo pokazali zgoraj, v Podravju tedaj še ni bilo.

Nemirna sredina 13. stoletja

Konec julija 1230 je v južnoitalijanskem San Germanu – kjer je bil vključen v pogajanja med papežem Gregorjem IX. in cesarjem Friderikom II. – umrl avstrijsko-štajerski vojvoda Leopold VI. Babenberški. Bil je mednarodno spoštovan vojak in diplomat, babenberška dinastija pa je z njim dosegla višek svoje moči.⁵¹ V naslednjih letih se je novi vojvoda Friderik II. Prepirljivec zapletel v spore s Češko in Ogrsko,⁵² tako da se je proti njemu zarotilo celo več njegovih (štajerskih in avstrijskih) ministerialov. O njihovih imenih viri ne govorijo.⁵³ V istem času so gospodje Limbuški očitno skušali izkoristiti zaposlenost svojega vojvode, in sicer na način, ki se je kot dobičkonosen izkazal že v prejšnjih desetletjih. Aprila 1235 je tako vojvoda Friderik izstavil listino, s katero je potrdil daritev petih kmetij, ki jih je Zofija Limbuška odstopila žičkemu samostanu (*ecclesie vallis sancti Johannis de Sits*). Te kmetije je dala deloma kot miloščino, deloma pa kot odškodnino, ker je njen nečak

Konrad Limbuški oškodoval omenjeni samostan (*pro restitutione dampnorum*).⁵⁴

Vojvodova vloga pri tem pravnem dejanju je jasna. Kot žički odvetnik (*advocatus*) je bil zadolžen za obrambo samostana in njegovih posesti. V nastali situaciji je svoje ministeriale torej prisilil v poravnavo škode, ki so jo samostanu, kot kaže, delali v prejšnjih letih.⁵⁵ O Zofiji in Konradu lahko povemo mnogo manj. Medtem ko se Kos in Mlinarič o Zofijinih družinskih vezeh sploh ne opredeljujeta, jo ima Lampreht pomotoma za Konradovo hčer, Konrada pa za Berengarjevega sina.⁵⁶ Mnogo bolj verjetno se zdi, da je Zofija spadala v isto generacijo kot zgoraj omenjeni Leopold I., Berengar in Ruger ter je bila žena enega od njih. Konrad pa je bil sin enega od omenjenih treh, vendar ne tistega, čigar žena je bila Zofija. Vsekakor se je Konrad v preteklosti zgledoval po svojem sorodniku Leopoldu I. ter se okoriščal na račun samostanskih posesti, a vojvoda je temu sedaj napravil konec. Konrada v povezavi z Žičami srečamo še enkrat, a v tem primeru le še kot prič. Leta 1241 je Viljem iz Vojnika, ki je po lastnih besedah nekoč napravil mnogo škode žičkemu samostanu, temu zdaj podarjal posesti. Konrad Limbuški je bil zraven le kot prič.⁵⁷ Ni nobenega indica, ki bi nakazoval, da je Konrad po poravnavi iz leta 1235 še naprej oškodoval omenjenemu samostanu.

Po letu 1246 so se razmere v Avstriji in na Štajerskem še dodatno zaostrile. Splošno priznanega štajerskega vojvode vse do leta 1254 ni bilo, ves ta čas pa je bilo na Štajerskem obdobje velike negotovosti.⁵⁸ Iz tega časa v virih zasledimo limbuška brata Henrika in Rudolfa, in sicer konec leta 1259. Rudolf se je tedaj, skupaj z dvema drugima možema,⁵⁹ moral zahvaliti šentpavelskemu opatu Gerhardu, ker jim je odpustil vse v času vojn storjene krivice (*iniurias et molestias gverrarum preteritarum tempore*). V povračilo za prizadejano škodo so mu možje obljubili 20 mark.⁶⁰ Rudolf se je v času po smrti zadnjega babenberškega vojvode na Štajerskem torej skušal (kakor številni štajerski plemiči v tistih letih) okoristiti s samostanskimi posestmi. Te je, kot kaže, moral vrniti.

⁵⁴ Gradivo V, št. 629; UBSt II, št. 322.

⁵⁵ *Lexikon des Mittelalters* 8, str. 1811–1814, geslo: Vogt, Vogtei (H. J. Schmidt); Clauss, Delegranje oblasti, str. 291–292.

⁵⁶ Lampreht, Izvor in razvoj, str. 21: »... Konrad Limbuški. Verjetno je bil Perngerjev sin ... Sofija Limbuška, verjetno njegova hčerka ...«.

⁵⁷ UBSt II, št. 397 (... *Conr de Lewenbach* ...); Gradivo V, št. 769.

⁵⁸ Liechtenstein, *Frauentdienst*, str. 580–581, kitica 1677 ter str. 660 (Inhaltsübersicht); Dopsch, *Länder und Reich*, str. 453.

⁵⁹ Kar se tiče ostalih dveh mož iz listine, ni popolnoma jasno, ali sta prav tako Limbuška. V besedilu so možje omenjeni kot *S. et Vlricus fratres et R(udolfus) de Lewenbach*. Za S. in Ulrika ni gotovo, da sta bila iz limbuške rodbine, vsekakor pa nista bila Rudolfova brata. Če bi spadala v naslednjo generacijo in bi bila na primer Rudolfova sinova, bi bila v besedilu najbrž imenovana za očetom. Ugibamo lahko, da sta bila njegova bratranca, če sta sploh spadala v rodbino (GZM I, št. 102).

⁶⁰ UBSt III, št. 280; GZM I, št. 102.

⁴⁷ Stopar, *Grajske stavbe*, str. 67–68.

⁴⁸ MDC IX, št. 481 (... *an dem Purgek* ...), št. 497 (... *an dem purperg* ...), št. 498 (... *an dem purchperch* ...).

⁴⁹ Podrobneje o nastanku mariborskega in viltuškega gradu: Bele, Viltuška veja, str. str. 8; Ravnikar, *Maribor v 12. stoletju*, str. 8–13.

⁵⁰ Mlinarič, Limbuš pri Mariboru, str. 75: »Kraj Limbuš in tamkajšnja trdnjava sta stala vsekakor že pred letom 1147, ko se navajajo med Spanheimskimi ministeriali tudi Limbuški.«

⁵¹ Gradivo V, št. 129; Dopsch, *Länder und Reich*, str. 180–181, 184–186; Görich, *Die Staufer*, str. 99–103.

⁵² Lechner, *Die Babenberger*, str. 35–80; Dopsch, *Länder und Reich*, str. 275–280.

⁵³ *Annales Sancti Rudberti Salisburgenses*, str. 785 (... *sed postea plures ministerialium suorum tam in Marchia quam in Austria adversus eum conspirant* ...); Gradivo V, št. 606.

Iz besed, uporabljenih pri poravnavi, lahko domnevamo, da so bili spori s samostanom v preteklih letih hudi oziroma da si je Rudolf – ko na Štajerskem ni bilo jasnega gospodarja – dovolil marsikaj. Po drugi strani je isti Rudolf Limbuški skupaj z bratom Henrikom istega leta samostanu v Studenicah, kjer sta bivali njuni sestri Zofija in Elizabeta, podelil šest kmetij v Zgornjih Poljčanah in Zgornjih Jablanah ter gornino.⁶¹ Sestri se v virih omenjata le na tem mestu. Prav tako je treba povedati, da je bila v šestdesetih letih 13. stoletja studeniška priorica neka Elizabeta (*Elizabet priorrisa fontis Gracie in Studenice*),⁶² ki bi lahko bila Limbuška. Jasnega dokaza o prioričinem poreklu sicer nimamo, prav tako pa je ime Elizabeta v tistem času dokaj razširjeno, tako da je celotna misel le nepreverljiva predpostavka. V listini bratov Henrika in Rudolfa je omenjen tudi brat Kolon, ki je bil, kot kaže, dominikanec (morda na Ptuju).⁶³

Konec vlade češkega kralja in habsburški časi

Konec šestdesetih let 13. stoletja je imel češki kralj Otokar II. Přemysl naslov štajerskega vojvode že skoraj desetletje. Pri štajerskih plemičih je bil sicer iz leta v leto manj priljubljen, a upreti se mu tisti trenutek še niso upali. To je bilo tudi obdobje, v katerem naletimo na naslednjo generacijo Limbuških, in sicer na Leopolda (II.) in Vernerja. Sorodstvene povezave med njima iz virov niso razvidne. Prav tako ne vemo, čigava sinova sta bila. Vsekakor jima med štajerskim plemstvom nikoli ni uspelo doseči ugleda, na kar opozarjata že Kos in Lamprecht.⁶⁴ Leopolda prvič srečamo konec leta 1268. Tedaj je bil v Gradcu pričarazsodbi takratnega štajerskega deželnega sodnika Herborda iz Fulštejna (v češki Šleziji).⁶⁵ Leopolda najdemo kot enega od trinajstih⁶⁶ po imenu omenjenih prič, in sicer šele na devetem mestu. V Gradcu je bil tedaj prisoten kot član štajerske deželne zveze, medtem ko vpliva v njej očitno ni imel.

Še v slabšem položaju ga srečamo dve leti kasneje na Ptuju, kjer je bil prisoten pri zamenjavi posesti in dohodkov med žičkim samostanom in Ptujskimi. Med osmimi poimenovanimi pričami je bil na zadnjem mestu.⁶⁷ Njegovega morebitnega brata Vernerja srečamo spomladi 1275 v Podčetrtku. Tedaj se je Gundakar Kunšperški s svojima bratoma zavezal k izplačilu odkupnine tedanjemu krškemu škofu Ditriku II. Gundakar, ki se je pred tem očitno bojeval

proti škofovim ljudem, je bil tedaj izpuščen iz ujetništva. Verner je v tem kontekstu jamčil za izplačilo 25 mark.⁶⁸ V poravnavi je mogoče sodeloval kot sorodnik krškega škofa (ki je bil iz rodbine Mariborskih) ali kot lastnik družinske posesti v širši okolici.⁶⁹ Pomembnejše vloge v zadevi ni igral.

V prihodnjih desetletjih se status Limbuških očitno ni prav nič izboljšal. Nobenega dokaza ni, da bi pri izgonu sil Otokarja Přemysla (pred koncem leta 1276) odigrali pomembnejšo vlogo.⁷⁰ Prav tako se očitno niso izkazali pri Dürnkrotu (če so sploh bili tam). V tem primeru bi danes morda upali na njihovo omembo v Otokarjevi *Avstrijski rimani kroniki*. Šele leta 1282 se omenja neki Almerik Spete iz Limbuša, nekdanji posestnik kmetij in gornine v okolici Poljčan.⁷¹ V kakšnem sorodstvenem razmerju je bil z ostalimi Limbuškimi, ni jasno, najverjetneje pa ni šlo za krvnega sorodnika.⁷² Prav tako niso povsem gotova sorodstvena razmerja Vernerja Limbuškega, ki ga srečamo v začetku leta 1296. Tedaj je namreč sopečatil listino, s katero je Leopold Konjiški Žičam izročil štiri kmetije na Pohorju.⁷³ Kos v omenjenem Vernerju vidi isto osebo, ki jo poznamo že iz leta 1275,⁷⁴ vendar je stvar vse prej kot očitna. Bolj verjetno (a brez jasnih dokazov) se zdi, da je Verner (II.), omenjen januarja 1296, spadal že v naslednjo generacijo in je morda soimenjak svojega očeta. Prav tako smemo v isto generacijo umestiti Gotfrida in Vasalda, ki se kot priči pojavita dve leti kasneje, ter Ulrika, čigar kupno pismo se je ohranilo iz leta 1309.⁷⁵ Izdano je bilo za njegovo ženo Gizelo Viltuško, in sicer za tri domce pri (danes mariborski) cerkvi sv. Magdalene na desnem bregu Drave.⁷⁶ Gizela (iz rodbine gospodov Viltuških in sestra kasnejšega krškega škofa Ulrika II.) je bila sredi dvajsetih let 14. stoletja že nuna v marenberškem dominikanskem samostanu.⁷⁷ Kakor se zdi, se je tja odpravila po moževi smrti.⁷⁸ V

⁶¹ UBSt III, št. 283; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 29–30, 189.

⁶² UBSt IV, št. 126, 320; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 26, 32, 35, 185.

⁶³ UBSt III, št. 283 (*Facta sunt ... presente fratre Colonne fratre nostro ... predicatoribus ...*) ter str. 432 (Register).

⁶⁴ Kos, *Vitez in grad*, str. 315; Lamprecht, *Izvor in razvoj*, str. 22.

⁶⁵ Bele, *Štajerske deželne službe*, str. 648–649.

⁶⁶ UBSt IV, št. 306.

⁶⁷ UBSt IV, št. 494 (*... Leopoldus de Lewenpach et alii quam plures ...*).

⁶⁸ UBSt IV, št. 554; GZM II, št. 30 (*... Werenhero de Lewenpach XXV...*).

⁶⁹ UBSt III, št. 283; GZM II, št. 54; Obersteiner, *Die Bischöfe von Gurk*, str. 107–108.

⁷⁰ UBSt IV, št. 518, 604–605.

⁷¹ GZM II, št. 54 (*... predicti Ammelrici Spete de Lavmbach ...*); Muchar, *Geschichte des Herzogthums Steiermark V*, str. 444.

⁷² Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 109; Kos, *Vitez in grad*, str. 315.

⁷³ GZM II, št. 80 (*Ut autem hec vendicio et donacio remedii robur obtineat perpetue firmitatis, presentes literas inde conscriptas appensione sigilli mei et sigillorum ... et domini Wernheri de Lewenbach ... diligenter studui confirmare*); Muchar, *Geschichte des Herzogthums Steiermark VI*, str. 109.

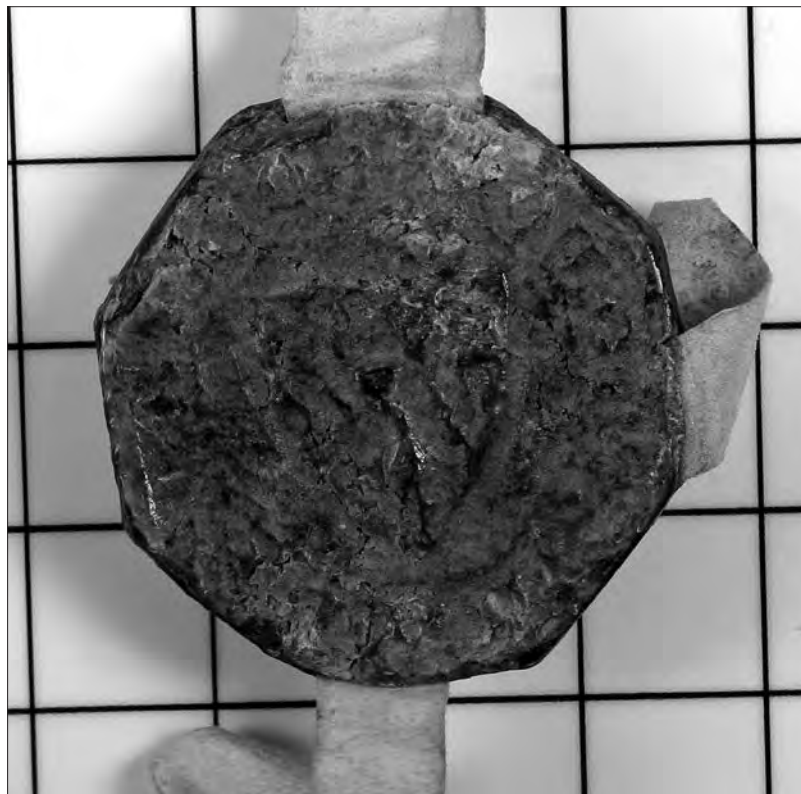
⁷⁴ Kos, *Vitez in grad*, str. 315–316.

⁷⁵ Muchar, *Geschichte des Herzogthums Steiermark VI*, str. 128.

⁷⁶ Po cerkvi se še danes imenuje tamkajšnja mestna četrt (GZM II, št. 125 (*Ain khaufbrief von Ulrich von Lambach auf fraw Geisl von Wildhausen ...*); RHSt I, št. 140).

⁷⁷ Bele, *Viltuška veja*, str. 15; Mlinarič, *Marenberški dominikanski samostan*, str. 67, 70–71, 73, 75, 79–80, 260–261.

⁷⁸ Ulrika spomladi 1322 še srečamo kot pričo v vuzeniški listini. Najbrž je umrl kmalu po tem (SI AS 596, I/4/15, 1322 V 4 (kserokopija)).

Pečat Otona Limbuškega (SIAS 1063, št. 5797, 1343 V1).

istem času je v marenberskem samostanu živila tudi njena sestra Kunigunda.⁷⁹

V naslednji generaciji Limbuških leta 1323 srečamo Otona in Gotfrida kot prič v listini Mariborskih.⁸⁰ Očitno so se časi za rodbino še poslabšali, saj slabo desetletje zatem srečamo njene člane pri prodaji posesti tik ob gradu. O kaki aktivnosti na ravni uprave dežele ali celo na dvoru sploh ni bilo govora. Brata Verner (III.) in Oton Limbuška sta februarja 1332 krškemu škofu Geroldu prodala vinograd na grajskem griču. V istem času sta Geroldu vinograd na grajskem griču (*ze Levnwach ... an dem purchperch*) prodala tudi Vulfing Rosenberški in Albreht Limbuški.⁸¹ To pa še ni bilo vse. Že leto pred tem je svoj vinograd na grajskem griču Geroldu prodal Gotfrid (*Gotfrid der Lenbacher*). Za to je imel privoljenje svoje žene Mace. Vse skupaj je pečatil še njegov bratranec Verner (III.).⁸² Nakupljene vinograde (*vineas in Marchpurga et in Lewenbaco*) je škof Gerold proti koncu leta 1333 (in tik pred svojo smrtjo) podelil

obubožani krški cerkvi.⁸³ Zgoraj omenjeni Albreht je bil v finančnih težavah že v letih pred prodajo omenjenih vinogradov. Skupaj z ženo Klaro je moral konec leta 1326 prodati 13 domcev.⁸⁴

Kos domneva, da so bili Ulrik (I.), Gotfrid, Verner (III.), Oton in Albreht zadnji pripadniki rodbine, ki so še živeli na domačem gradu. Pray tako je mogoče, da tudi njih že ni bilo več tam.⁸⁵ Že marca 1333 je namreč neka Lucija, vdova po Briku iz Maribora, polovico limbuškega gradu zastavila Ulriku Walsejskemu.⁸⁶ To se je torej dogajalo v istih mesecih, ko so obubožani člani limbuške rodbine prodajali vinograde ob gradu. Pri zastavi očitno niso igrali nobene vloge. Lucijino poreklo in okoliščine, v katerih je polovica gradu prišla v njene roke, niso jasne. Ulrik je bil po drugi strani zelo znan in pomemben mož švabskih korenin iz današnjega južnega Baden-Württemberga. Bil je eden od šestih bratov, ki so v spremstvu Habsburžanov prišli na območje Vzhod-

⁷⁹ Muchar, *Geschichte des Herzogthums Steiermark VI*, str. 232; Obersteiner, *Die Bischöfe von Gurk*, str. 152–154.

⁸⁰ GZM III, št. 65 (... *Otto vnnnd Göschel die Lembacher*).

⁸¹ MDC IX, št. 497 (*Wernher und Otte, prüder, die Lembacher ...*), št. 498.

⁸² MDC IX, št. 481; GZM III, št. 106 (... *mit meinem vnd meins vettern Wernhers von Lenbach anhangenten insigeln versigelten*).

⁸³ MDC VIII, št. 76; MDC IX, št. 628; GZM III, št. 116 (... *ipsam ecclesiam in vasis argenteis ac ornamentis dereliquit ceteris desolatam nullam enim infulam ...*); Obersteiner, *Die Bischöfe von Gurk*, str. 137–140.

⁸⁴ RHS II, št. 1772.

⁸⁵ Kos, *Vitez in grad*, str. 315; Stopar, *Grajske stavbe*, str. 67.

⁸⁶ Kos sicer navaja, da je bila Lucija vdova po Rajnprehtu iz Maribora. Očitno gre za pomoto (GZM III, št. 114 (... *von frauen Lucein, Brigk des Marpurger witib lautundt auf herrn Ulrichs von Walse umb das halb haus zu Lembach ...*); Kos, *Vitez in grad*, str. 315).

nih Alp in tu rodbino razdelili na štiri močne veje. Omenjeni Ulrik (I.) je bil začetnik graške veje ter je med letoma 1299 in 1329 deloval kot štajerski deželni glavar. V času opravljanja glavarске funkcije se je večkrat bojeval proti habsburškim sovražnikom. V primerjavi s prejšnjimi glavarji je svojo funkcijo obdržal izredno dolgo. Pri Habsburžanih je bil očitno zelo priljubljen, tako da so ga kot glavarja obdržali vse do njegove smrti.⁸⁷

O limbuški priljubljenosti pri Habsburžanih (ali vsaj o bežnih stikih z dvorom) ni ne duha ne sluha. Ne omenjajo se tudi v zvezi z Ulrikom Walsejskim. Medtem ko bi se Limbuškimi v zadnjih letih 12. stoletja morda še uspelo postaviti ob bok (tedaj šele vzpenjajočim se) Ptujskim, so bili ti sedaj visoko nad njimi. Oton Limbuški je bil še leta 1341 eden od cenilcev pri prodaji dela gradu Prežin Žovneškimi (skupaj s kletjo, domci, gozdom in sadovnjaki, ki so spadali zraven).⁸⁸ Prav tako je dve leti pred tem razsojal v posestnem sporu med Mariborskimi⁸⁹ in leta 1343 pečatil obsežno kupoprodajno listino Svibenskih.⁹⁰ Zadnjič ga srečamo leta 1363.⁹¹ Kot kaže, je vsaj mrvico ugleda med drugimi lokalnimi plemiči današnje slovenske Štajerske še imel. Kot tak je bil zadnji.

Zatem je šlo z rodbino še bolj strmo navzdol. Kje so sredi 14. stoletja stalno živeli njeni takratni pripadniki, je težko reči, vsekakor pa so se pogosto zadrževali v Mariboru. Kos domneva, da so tam tudi živeli.⁹² To je vsekakor možno. Ulrik (II.) je bil namreč leta 1372 omenjen kot svak mariborskih meščanov Paltrama, Rudla und Veýtla, katerih listino je sopečatil.⁹³ Ekel (*Ekkel der Lembacher*), Ulrikov bratranec, je bil nekaj let kasneje eden od razsodnikov v dediščinskem sporu med mariborskimi meščani.⁹⁴ V istem času je Gotfridu (V.) Mariborskemu zastavil štiri hube.⁹⁵ Konec 14. stoletja v virih naletimo še na Konrada Limbuškega – očitno šele po njegovi smrti. V začetku marca 1390 je bil namreč že pokojni, njegova vdova Ana, hči Konrada iz Jablanice na Kranjskem (pripadnica ene najstarejših plemiških rodbin

na nekdanjem Kranjskem in nekdanjih spanheimskih ministerialov),⁹⁶ pa je bila tedaj že poročena s koroškim plemičem Nikolajem Mordaxom.⁹⁷

Zaključek

Do leta 1427 je prišlo limbuško gospostvo v roke Celjskih. Podrobnosti o tem niso znane. Leta 1456, ko so izumrli tudi Celjski, je grad postal deželno-knežji.⁹⁸ Še preživeli člani limbuške rodbine so se ustalili na današnjem avstrijskem Štajerskem, kjer je zadnji med njimi (Hans) umrl malo pred letom 1579.⁹⁹

Glede na podatke iz virov je težko reči, kaj je bil vzrok za precejšen polom limbuške politične pustolovščine. Za razliko od mnogih drugih rodbin 13. in 14. stoletja problem očitno ni bil v pomanjkanju potomstva, temveč morda v slabih političnih odločitvah konkretnih posameznikov. Sredina 13. stoletja je bila – glede na številne politične preobrate po letu 1246 (pravzaprav že po letu 1230) – polna priložnosti za najbolj brezobzirne in politično preudarne plemiče vzhodnoalpskega prostora. Medtem ko so se nekateri povzpeli ravno v tem času (to velja predvsem za Ptujске),¹⁰⁰ se Limbuški ob političnih in vojaških preobratih niso znali pravilno odločati. Izključno z ropanjem samostanskih posesti – glede česar se niso prav nič razlikovali od mnogih drugih vzhodnoalpskih rodbin tistega časa¹⁰¹ – si pač niso mogli zadosti povečati svoje moči.

Po letu 1278 oziroma 1282 je bilo priložnosti za hiter vzpon med ostalimi rodbinami mnogo manj. Še enkrat naj poudarimo, da bi se Limbuški, če bi se jim do tedaj že uspelo kam preriniti, nedvomno (vsaj) omenjali v *Avstrijski rimani kroniki* (morda v okolici glavarja Ulrika Walsejskega). Res je sicer, da najdemo tam večkrat omenjene le »Štajerce« ali »Avstrijce« in ne vedno le posameznih imen.¹⁰² Limbuški so morda bili kdaj med takimi »Štajerci«, hkrati pa pozornosti niso pritegnili z velikimi političnimi uspehi. Po drugi strani jih ne moremo soditi preveč strogo. Veliki politični preboji so uspeli le redkim rodbinam, tako da Limbuški niso izjema. Skromna aktivnost, prodaja družinskih posesti in celo proke

⁸⁷ Bele, Štajerske deželne službe, str. 649, 644; Naschenweng, *Landeshauptleute*, str. 55–56.

⁸⁸ CKL, št. 207 (... *daz haben wir in allez ze chaufen geben nach hern Diepolt von Chaczenstain und Greifen des Safer und Otten des Lembacher spruch, waz di drei mit verainten mut sprechent* ...).

⁸⁹ GZM IV, št. 8 (... *ich Ott von Lempah* ...).

⁹⁰ SI AS 1063, 1343 V 1.

⁹¹ SI AS 1063, 1363 VIII 18.

⁹² Kos, *Vitez in grad*, str. 315.

⁹³ Pri omenjenih meščanih je šlo očitno za eno izmed tedaj najmočnejših (ter najbogatejših) mariborskih družin *Wackerzeil*, katere številni člani so v 13. in 14. stoletju imeli v rokah funkcijo mestnega sodnika. Omenjenega Ulrikovega svaka Paltrama najdemo leta 1378 imenovanega že po Betnavi (Weiss, str. 244 (1374 VII 25, Marburg); Kos, *Vitez in grad*, str. 315; Mlinarič, Mariborski mestni sodniki v srednjem veku, str. 33–34).

⁹⁴ GZM V, št. 24.

⁹⁵ SI AS 1063, 1374 I 21.

⁹⁶ *Apfaltrer – Kranjska plemiška rodbina* (<https://www.slovenska-biografija.si/rodbina/sbi1000700/>, 23. 1. 2021); Kos, *Vitez in grad*, str. 142; Kotar, *Apfaltrerji na Gamberku*, str. 198.

⁹⁷ Die Urkunden des Deutsch-Ordens-Centralarchives, št. 1541.

⁹⁸ Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji*, str. 67; Mlinarič, *Limbuš pri Mariboru*, str. 76–77.

⁹⁹ Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 109.

¹⁰⁰ Bele, *Friderik V. Ptujski*, str. 139–142.

¹⁰¹ Dopsch, *Länder und Reich*, str. 453.

¹⁰² Kot primer naj omenimo: Ottokars Österreichische Reimchronik, MGH Dt. Chron. 5/2, str. 1275–1276, vrstice 98387–98515 (... *ez wart allez geseit dem belde unverzait, hern Uolrich von Walsé ... wand von Östrich die herren ... daz wir hute den Stüraren, ir altez rebt bewären* ...), 1437 (Übersicht über den Inhalt der Reimchronik).

s hčerami meščanskega rodu (očitno zaradi velike obubožanosti) tudi niso imele pozitivnega vpliva na njihov ugled in moč. V zgodovini današnje slovenske Štajerske Limbuški niso pustili trajnejšega pečata, tako da je spomin nanje do današnjih dni že zdavnaj zbledel.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

SI AS – Arhiv Republike Slovenije
AS 596, Zbirka fotokopij in fotografij listin
AS 1063, Zbirka listin

OBJAVLJENI VIRI

- Annales Sancti Rudberti Salisburgenses – Annales Austriae, Annales Sancti Rudberti Salisburgenses, MGH SS 9 (ur. Georg Heinrich Pertz, D. Wilhelmus). Wattenbach. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1851.
- CKL – Celjska knjiga listin I: listine svobodnih gospodov Zovneških do leta 1341 (ur. Dušan Kos). Ljubljana, Celje: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Muzej novejšje zgodovine, 1996.
- Die Urkunden des Deutsch-Ordens-Centralarchives – Die Urkunden des Deutsch-Ordens-Centralarchives zu Wien. Bd. 1, 1170–1809 (ur. Eduard Gaston, Graf von Pettenegg). Prag, Leipzig: F. Tempsky, G. Freytag, 1887.
- Gradivo IV – Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku IV (ur. Franc Kos). Ljubljana: Leonova družba, 1915.
- Gradivo V – Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku V (ur. Franc in Milko Kos). Ljubljana: Leonova družba, 1928.
- Gradivo VI – Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku 6/1 (ur. France Baraga na podlagi gradiva Boža Otorepca). Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2002.
- GZM I – Gradivo za zgodovino Maribora I (ur. Jože Mlinarič). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 1975.
- GZM II – Gradivo za zgodovino Maribora II (ur. Jože Mlinarič). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 1976.
- GZM III – Gradivo za zgodovino Maribora III (ur. Jože Mlinarič). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 1977.
- GZM IV – Gradivo za zgodovino Maribora IV (ur. Jože Mlinarič). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 1978.
- GZM V – Gradivo za zgodovino Maribora V (ur. Jože Mlinarič). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 1979.
- GZM VI – Gradivo za zgodovino Maribora VI (ur. Jože Mlinarič). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 1980.
- Landbuch von Österreich und Steier – Jansen Enikels Werke. Das Landbuch von Österreich und Steier, MGH Dt. Chron. 3 (ur. Philipp Strauch, Joseph Lampel). Hannover und Leipzig: Gesellschaft für Ältere Deutsche Geschichtskunde, 1900.
- MDC III – Monumenta historica ducatus Carinthiae III (ur. August von Jaksch). Klagenfurt: Kleinmayr, 1904.
- MDC IV/1 – Monumenta historica ducatus Carinthiae IV/1 (ur. August von Jaksch). Klagenfurt: Kleinmayr, 1906.
- MDC VI – Monumenta historica ducatus Carinthiae VI (ur. Hermann Wiessner). Klagenfurt: Kleinmayr, 1958.
- MDC VII – Monumenta historica ducatus Carinthiae VII. Ur. Hermann Wiessner. Klagenfurt: Kleinmayr, 1961.
- MDC VIII – Monumenta historica ducatus Carinthiae VIII (ur. Hermann Wiessner). Klagenfurt: Kleinmayr, 1963.
- MDC IX – Monumenta historica ducatus Carinthiae IX (ur. Hermann Wiessner). Klagenfurt: Kleinmayr, 1965.
- Ottokars Österreichische Reimchronik, MGH Deutsche Chroniken, Fünften Bandes zweiter Theil (ur. Joseph Seemüller). Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1893.
- RHSt I – Regesten des Herzogtums Steiermark, Erster Band, Quellen zur Geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, 1308–1319 (ur. Hermann Wiesflecker, Annelies Redik). Graz: Selbstverlag der Historischen Landeskommision für Steiermark, 1976.
- RHSt II – Regesten des Herzogtums Steiermark, Zweiter Band, Quellen zur Geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, 1320–1330 (ur. Reinhard Härtel, Annelies Redik). Graz: Selbstverlag der Historischen Landeskommision für Steiermark, 2008.
- UBSt I – Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark I (ur. Joseph von Zahn). Graz: Verlag des Historischen Vereines, 1875.
- UBSt II – Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark II (ur. Joseph von Zahn). Graz: Verlag des Historischen Vereines, 1879.
- UBSt III – Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark III (ur. Joseph von Zahn). Graz: Verlag des Historischen Vereines, 1903.
- UBSt IV – Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark, Vierter Band: 1260–1276 (ur. Heinrich Appelt, Gerhard Pferschy). Wien: Verlag Adolf Holzhausens Nachfolger, 1975.
- Weiss – Das Städtewesen der ehemaligen Untersteiermark im Mittelalter (CD-ROM v prilogi)

(ur. Norbert Weiss). Graz: Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, 2002.

LITERATURA

- Bele, Martin: Friderik V. Ptujski. *Kronika* 64, 2016, št. 2, str. 135–146.
- Bele, Martin: Štajerske deželne službe pred letom 1311. *Studia Historica Slovenica* 18, 2018, št. 3, str. 631–660.
- Bele, Martin: Viltuška veja gospodov Mariborskih. *Kronika* 68, 2020, št. 1, str. 5–18.
- Clauss, Martin: Delegiranje oblasti v 12. stoletju: pododvetništvo. *Zgodovinski časopis* 61, 2007, št. 3–4, str. 289–301.
- Dopsch, Heinz et al.: *Die Länder und das Reich. Der Ostalpenraum im Hochmittelalter*. Wien: Ueberreuter, 1999.
- Dopsch, Heinz: Die steirischen Otakare. *Das Werden der Steiermark: die Zeit der Traungauer. Festschrift zur 800. Wiederkehr der Erhebung zum Herzogtum* (ur. Gerhard Pferschy). Graz, Wien, Köln: Verlag Styria, 1980, str. 75–139.
- Ginhart, Karl: *Die Kunstdenkmäler des Benediktinerstiftes St. Paul im Lavanttal und seiner Filialkirchen*. Wien: Schroll Verlag, 1969.
- Görich, Knut: *Die Staufer, Herrscher und Reich*. München: Verlag C. H. Beck, 2006.
- Hauptmann, Ljudmil: *Mariborske studije* (separat). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1938.
- Hausmann, Friedrich: Die steirischen Otakare, Kärnten und Friaul. *Das Werden der Steiermark: die Zeit der Traungauer. Festschrift zur 800. Wiederkehr der Erhebung zum Herzogtum* (ur. Gerhard Pferschy). Graz, Wien, Köln: Verlag Styria, 1980, str. 225–275.
- Kos, Dušan: *Vitez in grad. Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005.
- Kosi, Miha: Dežela, ki je ni bilo: Posavinje med Kranjsko in Štajersko od 11. do 15. stoletja. *Studia Historica Slovenica* 8, 2008, št. 2–3, str. 527–546.
- Kotar, Jernej: Apfaltrerji na Gamberku. *Kronika* 66, 2018, št. 2, str. 197–212.
- Kusternig, Andreas: Probleme um die Kämpfe zwischen Rudolf und Ottokar und die Schlacht bei Dürnkrot und Jedenspeigen am 26. August 1278. *Ottokar – Forschungen* (ur. Max Weltin in Andreas Kusternig). Wien: Verein für Landeskunde von Niederösterreich und Wien, 1978/79, str. 226–311.
- Lamprecht, Rajmund in Vavra, Rajnhold in Perše, Danica: *Viltuški grad. Po poteh plemstva in gospode na Viltušu: pripoved o lastnikih – ustanoviteljih, delu in življenju v gradu in dvorcu Viltuš po znanstvenih in zgodovinskih zapisih ter ustnem izročilu*. Selnica ob Dravi: Turistično društvo, 2017.
- Lamprecht, Rajmund: Izvor in razvoj rodbine Mariborskih. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 86, 2015, št. 2–3, str. 9–33.
- Lechner, Karl: *Die Babenberger. Markgrafen und Herzoge von Österreich*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau, 1994.
- Liechtenstein, Ulrich von: *Fraudendienst* (aus dem Mittelhochdeutschen ins Neuhochdeutsche übertragen von Franz Viktor Spechtler). Klagenfurt-Celovec: Wieser Verlag, 2000.
- Mattejet, Roswitha et al.: *Lexikon des Mittelalters* 8. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2003.
- Mlinarič, Jože: Gospoščina Limbuš pri Mariboru. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 47, 1976, št. 1, str. 68–92.
- Mlinarič, Jože: *Marenberski dominikanski samostan, ok. 1251–1782*. Celje: Mohorjeva družba, 1997.
- Mlinarič, Jože: Mariborski mestni sodniki v srednjem veku. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 54, 1983, št. 1–2, str. 29–54.
- Mlinarič, Jože: *Studeniški dominikanski samostan, ok. 1245–1782*. Celje: Mohorjeva družba, 2005.
- Muchar, Albert von: *Geschichte des Herzogthums Steiermark, Theil V*. Grätz: Damian und Sorge, 1850.
- Muchar, Albert von: *Geschichte des Herzogthums Steiermark, Theil VI*. Grätz: Damian und Sorge, 1859.
- Naschenweng, Hannes P.: *Die Landeshauptleute der Steiermark 1236–2002*. Graz: Styria, 2002.
- Niederstätter, Alois: *Österreichische Geschichte 1278–1411. Die Herrschaft Österreich; Fürst und Land im Spätmittelalter*. Wien: Ueberreuter, 2001.
- Obersteiner, Jakob: *Die Bischöfe von Gurk: 1072–1822*. Klagenfurt: Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten, 1969.
- Pferschy, Gerhard: Zur Beurteilung Siegfrieds von Mahrenberg. *Festschrift Friedrich Hausmann* (ur. Herwig Ebner). Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1977, str. 367–378.
- Pirchegger, Hans: Die Herrschaft Marburg. *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark* 43, 1952, str. 14–55.
- Pirchegger, Hans: *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. München, Oldenbourg, 1962.
- Pirchegger, Hans: *Landesfürst und Adel in Steiermark während des Mittelalters*. 1. Teil. Graz: Selbstverlag der Landeskommision, 1951.
- Ravnikar, Tone: *Maribor v 12. stoletju: 850 let prve omembe Maribora*. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 2014.
- Ravnikar, Tone: Maribor v 13. stoletju. 1. del: Plemstvo v Mariboru in njegovi okolici na prelomu 12. v 13. stoletje. *Studia Historica Slovenica* 20, 2020, št. 1, str. 41–66.
- Reifenscheid, Richard: König Albrecht I. (1298–1308). *Die Kaiser. 1200 Jahre europäische Geschi-*

- chte* (ur. Gerhard Hartmann in Karl Schnith). Wiesbaden: Marix Verlag, 2006, str. 383–391.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji; Knj. 1, Območje Maribora in Ptuja*. Ljubljana: Partizanska knjiga – Znanstveni tisk, 1990.
- Štih, Peter in Simoniti, Vasko: *Na stičišču svetov. Slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do konca 18. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2009.
- Štih, Peter: K predzgodovini mesta Maribor. *Studia Historica Slovenica* 6, 2006, št. 2–3, str. 243–260.
- Štih, Peter: Rodbina koroških Spanheimov, prvih gospodarjev Kostanjevice. *Vekov tek: Kostanjevica na Krki 1252–2002: zbornik ob 750. obletnici prve listinske omembe mesta* (ur. Andrej Smrekar). Kostanjevica na Krki: Krajevna skupnost: Organizacijski odbor za praznovanje 750. obletnice prve listinske omembe mesta, 2003, str. 55–73.

SPLETNA STRAN

Apfaltrer – Kranjska plemiška rodbina
<https://www.slovenska-biografija.si/rodbina/sbi1000700/>.

S U M M A R Y

Limbuš and the Lords of Limbuš between the twelfth and fourteenth century

The article examines the origin, political and military activities, and family relations of the Lords of Limbuš (*Lembach bei Marburg*), who lived in the area between the twelfth and fourteenth century. Members of the Limbuš family are mentioned in *Deželna knjiga Avstrije in Štajerske* (Provincial Book of Austria and Styria) but not also in *Avstrijska rimana kronika* (Austrian Rhyme Chronicle). It is highly likely that the reference to them in *Deželna knjiga* is erroneous and that they were never the

ministeriales of Bernhard von Spanheim. They were most probably a (now little known) branch of the Gundakars, who were brought to their new homeland by the Ottokars from Traungau after 1147. The Limbuš family was related to the Lords of Maribor (Marburg) and Viltuš (Wildhaus), and the ministeriales of the Duke of Styria. Because little is known about individual family members, it is often difficult to determine family relations among them.

By drawing on sources, the family may be traced from 1189 onwards. It is safe to maintain that, in the decades prior to the arrival and rule of the Habsburgs in Styria (1276 and 1282, respectively), the House of Limbuš tried several times to benefit from the estates owned by the monasteries of St. Paul and Žiče (Seitzdorf). However, they clearly did not possess enough political talent to rise to important (provincial and courtly) ranks among the Styrian provincial nobility nor did they distinguish themselves on the battlefield. At least two female members of the family were nuns at the Dominican convent Studenice, one was perhaps a prioress.

In the first decades of the fourteenth century, the (apparently impoverished) members of the family sold off parts of the castle property. They acted as witnesses, assessors, or guarantors in local legal transactions of minor importance, and their political influence continued to plummet. In the 1370s, one family member (Ulrich II) even married a burgher. Albeit causing his social degradation, the marriage probably brought him a financial windfall. By no later than the second half of the fourteenth century, Limbuš Castle was no longer in the family's hands, and its members probably lived in Maribor. At that time, it is highly unlikely that they had any sway in the Styrian provincial politics or had any connections with the court. The last member of the family in the wider Maribor area appeared in sources in March 1390, after he had already been deceased.

By 1427, the Limbuš seigniory had come into the hands of the Counts of Celje, who gave it in fief to several recipients. The surviving members of the Limbuš family settled in present-day Austrian Styria, where the last one of them died shortly before 1579.

Poskus rekonstrukcije družinskega drevesa rodbine Limbuških

